

Memes en Mediëvismen: een onderzoek naar de rol van komische en politiek geladen mediëvismen in internetmemes

Damien Mc Cann (student)

Inleiding: het begrip meme

Scrollend over tijdlijnen, klikkend op *clickbaits* of browsend op blogs, regelmatig komen we memes tegen met afbeeldingen afkomstig uit middeleeuwse manuscripten. Uit de presentatiecontext of de begeleidende tekst blijkt het veelal te gaan om in humor verpakte (morele) maar zeker ook politieke boodschappen. De vraag is hoe we dit moeten duiden. Wat voegt de referentie aan de middeleeuwen nu precies toe aan de uitgedragen boodschap en hoe zal die verbinding worden begrepen?

Alvorens ga ik proberen een antwoord op die vragen te vinden, eerst iets over de term ‘meme’, die teruggaat op *The Selfish Gene* (1977), een beroemd boek van evolutionair bioloog Richard Dawkins. ‘Meme’ is een neologisme, afgeleid van het klassiek Griekse *mimeme* (of *mnēmē*)¹ dat ‘imiteren’ betekent. Dawkins bedacht ‘meme’ als bijna-rijmende pendant van ‘gene’ om duidelijk te kunnen maken dat van alle levende wezens mensen (als enige soort niet alleen genen overdragen maar ook ‘cultureelrijke dingen’ – zoals liedjes, ideeën, *catch-phrases*, gebruiken in productie of bouwkundige stijlen).² Als zodanig vormen memes een onderdeel van Dawkins’ complexe betoog over een culturele component in de Darwinistische evolutietheorie analoog aan de genetische component – een analogie die raakt aan het aloude onderscheid tussen lichaam en geest. Hij beschrijft de werking van memes als volgt:

¹ Volgens Aristotelis is *mnēmē* een spontane herinnering. Zie Ferré, ‘Memory’, in: Emery en Utz, *Medievalism: Key Critical Terms* (Cambridge 2014) 134.

² Richard Dawkins, *The Selfish Gene* (3e druk; Oxford 2006) 192. Dawkins geeft dit zelf aan eerder in dit hoofdstuk als hij schrijft ‘The gene will enter my thesis as an analogy, nothing more.’ Ibidem, 191. En op een andere pagina specificceert hij dit nogmaals ‘Mimeme’ comes from a suitable Greek root, but I want a monosyllable that sounds a bit like ‘gene’ (...) it could alternatively be thought of as being related to ‘memory’. Ibidem, 192.

When you plant a fertile meme in my mind you literally parasitize my brain, turning it into a vehicle for the meme's propagation in just the way that a virus may parasitize the genetic mechanism of a host cell.³

De overlevingskans van memes wordt, net als bij genen, bepaald door natuurlijke selectie, op te delen in 'longevity, fecundity and copying-fidelity'.⁴ Om dat laatste te garanderen, hebben specifieke memes, door Dawkins *idea-memes* genoemd, de potentie om van het ene brein naar het andere overgedragen te worden.⁵ Dawkins legt uit hoe dit werkt aan de hand van het voorbeeld van de verspreiding van Darwins evolutietheorie – feitelijk een 'idee-meme':

Each individual has his own way of interpreting Darwin's ideas (...) Yet, (...) there is something, some essence of Darwinism, which is present in the head of every individual who understands the theory. If this were not so, almost any statement about two people, agreeing with each other would be meaningless.⁶

Volgens Dawkins vindt er ook natuurlijke selectie plaats tussen memes en wel volgens het beginsel dat 'selection favours memes that exploit their cultural environment to their own advantage'.⁷

Sinds Dawkins is de term 'meme' een eigen, soms uit de hand gelopen, leven gaan leiden en wordt er vanuit andere wetenschappen een eigen invulling aan gegeven.⁸ Hieruit ontwikkelde zich een eigen vakgebied

³ Ibidem, 192.

⁴ Ibidem, 194.

⁵ Ibidem, 196 mijn cursivering

⁶ Ibidem 195 – 196. Uit verschillende taal-filosofische theorieën over semantiek en taaldaden blijkt Dawkins' enigszins essentialistische opvatting over betekenis niet te kloppen. Een misverstand heeft ook betekenis. Bovendien is consensus of begrip geen voorwaarde voor betekenis. Zie: Saul A. Kripke, 'Speaker's Reference and Semantic Reference' in S.A. Kripke (ed.), *Philosophical Troubles: Collected Papers Vol I*. Oxford (2011) 255-276.

⁷ Ibidem 196 – 199. Om enige verdenking van mystiek voor te zijn, is Dawkins er duidelijk over dat het hier slechts om een metafoor gaat om competitie tussen memes voor te stellen. Het is niet zo dat hij daarmee bedoeld dat memes een doel of een wil hebben.

⁸ Shifman beschrijft een aantal verschillende stromingen binnen de meme-theoretici: 'mentalist', 'behavioral' en inclusieve stromingen. Limor Shifman, *Memes in Digital Culture* (Cambridge 2014) 37-39.

met een eigen tijdschrift (dat inmiddels niet meer bestaat), de *Journal of Memetics* (1997-2005) dat onder redactie stond van de filosofen Douglas Hofstadter en Daniel Dennett⁹ Het leidde ertoe dat het fenomeen van internetmemes ook theoretisch in de belangstelling kwam te staan.

Limor Shifman, auteur van het standaardwerk *Memes in Digital Culture*, definieert internetmemes als ‘a *group* of digital items sharing common characteristics of content, form, and/or stance, which were created with awareness of each other, and were circulated, imitated, and/or transformed via the Internet by many users’.¹⁰ *Content* bestaat volgens haar uit ideeën en ideologieën, voornamelijk uitgedrukt in begeleidende teksten bij internetmemes. Soms is de tekst verwerkt in de afbeelding, in andere gevallen wordt er duiding in de vorm van een opmerking bij het delen van een internetmeme gegeven. *Form* gaat om (audio-)visuele aspecten zoals hoe .. afgebeeld en wat er gebeurt. Over *stance* schrijft Shifman het volgende: ‘I use “stance” to depict the ways in which addressers position themselves in relation to the text, its linguistic codes, the addressees, and other potential speakers.’¹¹ Dit bewustzijn van *stance* is nauw verwant aan het begrip intertekstualiteit dat Paul Claes ooit definieerde als ‘een geheel van relaties tussen teksten waaraan door een subject dat deze onderkent een functie kan worden toegekend.’¹² De hieronder staande ‘Here’s Johnny’-memes (afb.1 en 2) kunnen als voorbeeld dienen om het verder technische vocabulaire van intertekstualiteit te verhelderen. De ‘architext’ of grondtekst voor deze meme is een bekende scene uit Stanley Kubricks beroemde thriller *The Shining* uit 1980 (zie afbeelding 1).¹³ Deze grondtekst vormt de basis voor de

⁹ Shifman, *Memes in Digital Culture*, 10.

¹⁰ Ibidem, 41. Mijn cursivering. Het feit dat Shifman een internetmeme als een groep van digitale items definieert, is een betekenisvol onderscheid met Dawkins’ initiële definitie van memes als *unit of convenience* met een bepaalde overdraagbare essentie (zie noot 6).

¹¹ Ibidem, 40.

¹² Paul Claes, *Echo’s Echo’s: De kunst van de allusie* (Vantilt, 2011) 216. Om van ‘functie’ te spreken is wellicht wat reductionistisch. Betekenis is een adequatere term.

¹³ In het verband met de eerder beschreven meme-theorieën is de ‘Here’s Johnny’-scene in *The Shining*, zelf een verwijzing naar een *catchphrase* van Ed McMahon in het Amerikaanse TV-programma *The Tonight Show Starring Johnny Carson* (1962 – 1992). Zie: Wikipedia https://en.wikipedia.org/wiki/Here%27s_Johnny. Dit voorbeeld geeft ironisch genoeg ook gelijk aan waarom het behoud van een essentie in betekenis bij een meme – zoals in Dawkins’ voorstelling – niet houdbaar is. De

intertekstuele transformatie.¹⁴ De transformatie kan op verschillende manieren beschreven worden.¹⁵ In het geval van afbeelding 2 is de vorm van de grondtekst behouden, maar de inhoud gewijzigd door invoeging van een tempelier en een generieke ‘moslimterrorist’. Verder is de *stance* in afbeelding 2 ingegeven door de bijgevoegde tekst ‘Deus Vult!’ (God wilt), een kruisvaarders-mediëvalisme, in plaats van de tekst ‘Here’s Johnny’ uit het origineel. De intertekstuele relaties in afbeelding 2 bestaan dus uit het behoud van de scene-opstelling uit *The Shining*, die vervolgens wordt verbonden met de betekeniszwangere tekst ‘Deus Vult!’ gekoppeld aan verschillende kruisvaarders-mediëvismen. De memes zijn vaak humoristisch bedoeld en/of politiek geladen, maar men moet de verwijzingen/toespelingen dan natuurlijk wel snappen. Ook kunnen onder de dekmantel van komische mediëvismen eigentijdse sociale en politieke spanningen schuil gaan.

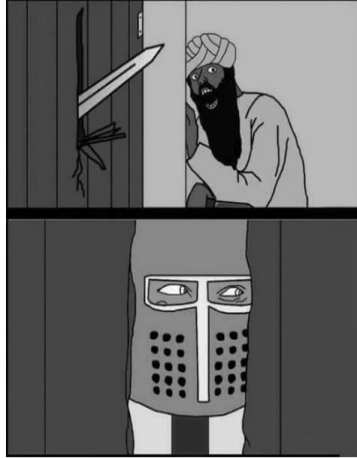
Afbeelding 1: Iconische scene uit *The Shining* waarbij de hoofdrolspeler Jack Nicholson een gat in de badkamerdeur hakt, om

adaptatie heeft semantisch gezien geen verband meer met het origineel, slechts in de manier van uitspraak. Hetgeen dat bij ‘Here’s Johnny’-memes meestal niet van toepassing is.

¹⁴ Claes, *Echo’s Echo’s*, 215. In de conclusie wordt er teruggekomen op het begrip grondtekst. Voor nu voldoet het om te vermelden dat de grondtekst niet altijd te traceren is, en verder hoeft het verschil of afwijking in een intertekstuele verwijzing in bijv. een internetmemes geen duidelijk verband te houden met een oorspronkelijke grondtekst.

¹⁵ Claes maakt onderscheid tussen verschillende intertekstuele transformaties zoals adaptatie, allusie, afvlakking, nabootsing, parodie, transcoding, verdraaiing of verwisseling. Zie: *Ibidem*, 215-217.

vervolgens zijn hoofd door het gat te steken en tegen zijn beoogde slachtoffer, Shelley Duvall, 'Here's Johnny' te roepen. Bron: Meme Arsenal.¹⁶

Deus Vult!

Afbeelding 2: 'Here's Johnny'-meme met een tempelier als 'Johnny' die 'Deus Vult!' roept tegen een generieke 'moslim-terrorist'. Bron: Know Your Meme.¹⁷

Komisch Mediëvalisme: tussen humor en politiek in internetmemes

Louise D'Arcens omschreef komische mediëvismen als

vehicle[s] for commentary on the present as well as the past, exploring the many ways it has enabled modern societies to express

¹⁶ 'Meme Arsenal'. <https://www.meme-arsenal.com/en/create/template/365393> , geraadpleegd 7 november 2018.

¹⁷ 'Know Your Meme.' <https://knowyourmeme.com/photos/1188929-heres-johnny>, geraadpleegd 7 november 2018.

their anxieties about such issues as social change and historical progress, political and religious structures and cultural tolerance.¹⁸

Komische mediëvismen bevatten dus een veelvoud van eigentijdse betekenissen en bestaan niet uit simpele reacties op een historische periode, maar ‘as the ongoing comic (re)formulation of ideas about the Middle Ages based on a cluster of practices, rituals, beliefs, people and events that have come to be constituted quintessentially ‘medieval’.¹⁹ D’Arcens heeft ook een typologie voor komische mediëvismen bedacht, gebaseerd op het welbekende onderscheid tussen lachen *om* iets, lachen *met* iets en lachen *in* iets.

- Lachen *om* de middeleeuwen: neerbuigende humor. Een sterke nadruk op discontinuïteit met het middeleeuwse. ‘[A] kind of modern-centric *Schadefreude*, taking pleasure in the misfortune of those born into unenlightened pre-modernity.’²⁰
- Lachen *met* (with) de middeleeuwen: humor die solidair is met ‘de middeleeuwen’. De middeleeuwen is niet het doel van spot. Een nadruk op continuïteit. ‘[This] resilient folk comedy offers a model for modern forms of comic resistance.’²¹
- Lachen *in* (in) de middeleeuwen: humor met een sterke nadruk op continuïteit. ‘[A] playful collapsing of temporal distinctions between the Middle Ages and later epochs, fosters in members of post-medieval cultures a comic identification with the period, tracing transhistoric lines of cultural continuity that enable a kind of modern laughing *in* the Middle Ages.’²²

Verder is het doelbewuste anachronisme – iets chronologisch incorrect toeschrijven aan een historische periode – een fundamenteel onderdeel van

¹⁸ Louise D’Arcens, ‘Introduction: Laughing at, with, and in the Middle Ages’, in: Idem, *Comic Mediëvalism* (Cambridge 2014) 6.

¹⁹ D’Arcens, ‘Introduction’, 5.

²⁰ Ibidem, 10.

²¹ Ibidem, 11.

²² D’Arcens geeft aan dat haar driedeling wel kan worden gebruikt als interpretatie kader ondanks de vloeibaarheid van de afbakeningsgrenzen van haar definities. Zij schrijft – verwijzend naar behandelde voorbeelden - ‘This instability does not entirely dismantle the tripartite taxonomy discussed above, but it does call into question the neatness of its divisions, as many texts use multiple comic forms to laugh at, with and/or in the Middle Ages, at the same time.’ Ibidem, 14.

komische mediëvismen. De bedoeling kan verschillend zijn. Dit kan de vooruitgang van 'de moderniteit' op 'het middeleeuwse' benadrukken of tegenovergesteld hoe weinig de mensheid veranderd is. En soms door aan de middeleeuwen bepaalde 'moderne' kwaliteiten toe te schrijven.²³

Hieronder zijn een paar voorbeelden van komische mediëvismen in internetmemes afgebeeld.

"Does it look like I'm going downstairs?"

Afbeelding 3: Een afbeelding waarin perspectieft technieken in de schilderkunst naar eigentijdse maatstaven esthetisch mislukt zijn. Hierin wordt de kunstzinnige onkunde in de middeleeuwen bespot. Bron: Facebook Medieval Reacts.²⁴

²³ Ibidem, 14-15.

²⁴ 'Facebook Medieval Reacts.' <https://www.facebook.com/MedievalReact/photos/a.1407875292871299/2039188776406611/?type=3&theater>, geraadpleegd 8 november 2018.

People today: People are so violent and depraved these days, things were better in the old days.

Medieval people: Lmao let's just saw this guy in half.

Afbeelding 4: Begeleidende tekst stelt een grote mate van discontinuïteit tussen onze tijd en de middeleeuwen voor, met nadruk op de rol van gewelddadigheid. Bron: Facebook Medieval Reacts.²⁵

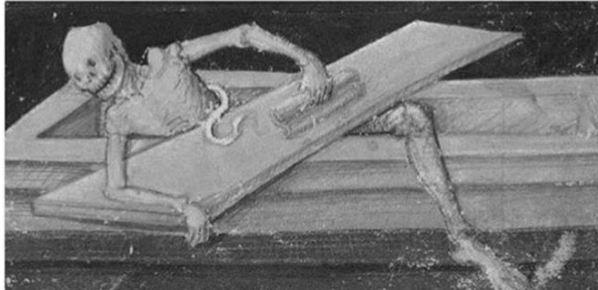
De meeste circuleerden op de Medieval Reacts social media accounts.²⁶ De humor op de social media pagina's van Medieval Reacts kan worden

²⁵ 'Facebook Medieval Reacts.' <https://me.me/i/people-today-people-are-so-violent-and-depraved-these-days-d2ec7c98e5d442959da0aa382c4020f2>, geraadpleegd 8 november 2018.

²⁶ Dit account, onder deze naam, is actief op verschillende sociale media platforms zoals Facebook, <https://www.facebook.com/MedievalReact/>, Instagram <https://www.instagram.com/medievalreacts/?hl=nl>, Tumblr <http://medievalreacts.tumblr.com/> en Twitter www.twitter.com/medievalreacts. Dit twitter account is verwijderd. Zoals gebruikelijk geven deze social media platformen geen informatie over de reden waarom een account wordt verwijderd. Het is slechts op te maken uit de disclaimer op een (nieuw?) facebook account dat er mogelijk beledigend materiaal gedeeld werd op de account-pagina. Verder is er een ongeldige link van contactgegevens op het Facebookaccount naar het verwijderde account op Twitter. (Zie: https://www.facebook.com/pg/MedievalReact/about/?ref=page_internal). Overigens geeft het aantal volgers van deze accounts, qua representativiteit, niet het gehele beeld van de verspreiding van deze memes. Het aantal volgers van een pagina vertelt vrij weinig over hoe vaak internetmemes buiten het betreffende social media platform worden gedeeld, en

geanalyseerd via de typologie van D’Arcens. Een deel van deze memes is duidelijk gericht op lachen *om* de (lelijke, gewelddadige) middeleeuwen (afbeeldingen 3 en 4).

When you're dead but then you remember you forgot to delete your browser history

Afbeelding 5: Het toekennen van digitale kennis aan een middeleeuws skelet. De humor zit in de impliciete verwijzing naar de angst van computergebruikers dat ze na het bezoeken van een pornografische website vergeten de browsergeschiedenis te wissen. Maar er wordt ook gespot met geloof in de wederopstanding. De absurditeit van de gedachte dat iemand voor het wissen van computerdata uit het graf op staat opgeteld bij het geloof dat dat überhaupt mogelijk is, maakt de spot dubbelzinnig. Bron: Me.me.²⁷

Afbeeldingen 5 en 6 tonen memes met kenmerken van lachen *om* en lachen *in* de middeleeuwen. Afbeelding 9 lacht *in* door een eigentijdse apparaat met een middeleeuwse gebeurtenis en persoon te verbinden. Het lachen *met* is mogelijk de impliciete verwijzing in de grap dat paus Urbanus II met een smartphone belt over een aangaande kruistocht. In de ‘Deus vult’-meme (afb. 10) is er enerzijds sprake van lachen *met* door de leus ‘Deus vult’ als iets opwindends te ervaren, anderzijds lachen *in* door een harnas met

wie dit allemaal te zien krijgt (zonder iets leuk-te-vinden, te becommentariëren of te delen).

²⁷ ‘Me.me.’ <https://me.me/i/when-youre-dead-but-then-you-remember-you-forgot-to-8679678>, geraadpleegd 7 november 2018.

penisbeschermer te koppelen aan een erectie bij de gedachten op kruistocht te gaan. Tot slot kan afbeelding 8 als een combinatie van lachen *om/in/met* de middeleeuwen worden geïnterpreteerd; het lachen *om* via bespotting van het lachen *met* van ‘Internet Crusaders’, het lachen *in* door de Britse man als mislukte (internet)kruisvaarder neer te zetten.

Yet another unrealistic body expectation for women

Afbeelding 6: Absurdistische figuur uit een schilderij van Jeroen Bosch, waarbij de begeleidende tekst hedendaagse schoonheidsstandaarden voor vrouwen aan de kaak stelt. Het doelwit van de spot zijn dus hedendaagse normen; dat ze worden geïllustreerd aan de hand van een middeleeuwse afbeelding is, is bijzaak. Bron: Know Your Meme.²⁸

²⁸ ‘Know Your Meme.’ <https://knowyourmeme.com/photos/1014900-yet-another-unrealistic-standard>, geraadpleegd 8 november 2018. Screenshot van verwijderd Medieval Reacts Twitteraccount.

Afbeelding 7: Vier afbeeldingen waarop middeleeuwse vrouwen in een uitleggende houding gebaren naar een middeleeuwse man. Het doel van spot is enerzijds de vrouwenonderdrukking in de eigen tijd en anderzijds de overdreven eigentijdse opvattingen over de ondergeschiktheid van vrouwen in de middeleeuwen. Bron: Me.me.²⁹

Veel van het komische mediëvisme in deze internetmemes heeft geen ander doel dan grappig zijn. Maar soms is dit soort memes dubbelzinniger: de humor kan een ernstige ondertoon hebben of gebruikt worden om bepaalde maatschappelijke waarden of vooroordelen te bevestigen.³⁰ Zo maken twee van de hierboven gegeven voorbeelden gebruik van satire om de spot te drijven met hetzij hedendaagse ideeën hetzij middeleeuwse opvattingen over de positie van vrouwen (afb. 6 en 7). In dat opzicht, zo stelt D’Arcens, kan modern satire als ‘forward-looking in its aspirations’ gemakkelijk worden gecombineerd met (neo)mediëvismen als ‘backward-looking in [their] inspirations.’³¹ Een belangrijke vraag is alleen op wie de spot dan feitelijk gericht is. Op de hedendaagse internetgebruiker of op (mensen in) de middeleeuwen? D’Arcens denkt op beide, dat hier sprake is van ‘satiric

²⁹ ‘Me.me.’ <https://me.me/i/notice-how-medieval-women-are-always-explaining-something-to-men-8384017>, geraadpleegd 7 november 2018.

³⁰ Vgl. D’Arcens, ‘Introduction’, 8.

³¹ *Ibidem*, 12.

double-vision' waarbij de spot carnavalesk is, dat wil zeggen, op iedereen gericht kan zijn.³²

Afbeelding 8: Aan de linkerzijde een mediëvistische weergave van een tempelier, en aan de rechterzijde een onder-getatoeëerde man met een Britse vlag. De begeleidende tekst maakt zowel de romantische weergave van de tempelier, als de generieke weergave van een Britse 'hooligan', 'nationalist', 'laagopgeleide' en 'kansarme' persoon belachelijk. De tekst verwijst naar mensen die via het internet campagnes voeren tegen de Islam (soms in zijn geheel, soms slechts het fundamentalistisch/extremistisch deel ervan) onder de geuzennaam 'Internet Crusaders'. De meme spot dus met het romantische zelfbeeld van 'Internet Crusaders', die er onder hun helm en maliënkolder allemaal uitzien als de prototypische Britse hooligan rechts. Bron: Me.me.³³

³² Vgl. D'Arcens, 'Introduction', 8.

³³ 'Me.me.' <https://me.me/i/internet-crusaders-how-they-think-how-they-actually-they-look-7745549>, geraadpleegd 7 november 2018.

Afbeelding 9: Achtergrond van een smartphone die gebeld wordt door paus Urbanus II naar aanleiding van een eerder verzoek om deel te mogen nemen aan de kruistocht. Hierbij worden een persoon en een gebeurtenis uit de middeleeuwen naar de eigen tijd toegehaald. De middeleeuwen zijn niet het doel van spot. Bron: Know Your Meme.³⁴

Bij humoristische internetmemes is de grens tussen grap en belediging, of tussen neutraal en politiek geladen, vaag. Een manier waarop politieke opvattingen in humor verpakt worden, is superioriteitshumor. Daarbij probeert een enkele persoon of een bepaalde groep zichzelf boven een andere persoon of groep te plaatsen door *om* de ander te lachen (afb. 10).³⁵ Een variant is om een algemeen bekend historisch fenomeen, bijvoorbeeld de kruistochten, en die dan weer gereduceerd tot de slogan ‘Deus vult’, op een grappige manier in te zetten tegen bepaalde sociale geledingen. Een voorbeeld van een Facebook-account dat volledig gewijd is aan superioriteitshumor ten opzichte van de rechts-extremistische groepen zoals

³⁴ ‘Know Your Meme.’ <https://knowyourmeme.com/photos/1177493-deus-vult>, geraadpleegd 8 november 2018.

³⁵,Vgl. D’Arcens, ‘Introduction’, 7.

BritainFirst en de English Defense League is het satirische account *BritainFirst*. Op dit account worden spel- of stijlfouten in de berichten van extremistisch-nationalistische of pro-Brexit- of anti-islam groeperingen belachelijk gemaakt. Soms worden de oorspronkelijke berichten nét iets veranderd om ze bespottelijk te doen klinken, terwijl in andere gevallen de oorspronkelijke berichten al dusdanig lachwekkend worden bevonden, dat ze ongewijzigd worden doorgegeven (afb. 12).

Afbeelding 10: Een foto van een harnas met penisbeschermer uit de Renaissance (ze bestonden echt!). De begeleidende tekst 'Deus vult' suggereert dat het idee van een kruistocht mannen in staat van grote opwindning brengt. Bron: Me.me.³⁶

³⁶ 'Me.me.' <https://me.me/i/deus-vult-11090500>, geraadpleegd 7 november 2018.

Afbeelding 11: Voormalig leider van English Defense League (EDL) Tommy Robinson verbeeld als kruisvaarder die een straatnaamboord van 'Speakers Corner' beschermt. Vermoedelijk is dit een symbool voor de verdediging van het recht op vrije meningsuiting. Op de BritainFurst pagina wordt dit bespot door de tekst 'Sorry for not posting much these days but satire just makes itself now' erbij te plaatsen. Bron: Facebook Britain Furst.³⁷

³⁷ 'Facebook Britain Furst.' <https://www.facebook.com/BritainFurst/photos/a.731367603605307/2066584996750221/?type=3&theater>, geraadpleegd 7 november 2018.

Afbeelding 12: Het deel daaronder bevat een subtiele bewerking van de tekst op een protestbord tijdens een EDL demonstratie. I.p.v. ‘Never Submit To Islam’ staat er ‘Never Submit to Aslan’. Aslan verwijst naar de leeuw – een symbool voor Christus – in het boek/de film *The Chronicles of Narnia*. Gedeeld op BritainFurst facebookpagina in mei 2014. Bron: Facebook Britain Furst.³⁸

Kortom, de manieren waarop komische mediëvismen worden ingezet, verschillen per context en per doelwit. Echter, zoals D’Arcens stelt,

(...) its intent is commonly to call attention, via the medieval, to the many unexamined contradictions underpinning the values of modernity, and to provide Western culture with a historical mirror in which it can reflect on and even reform itself.³⁹

Het komisch mediëvisme in de memes van onder andere de *Medieval Reacts* accounts zijn bedoeld voor vermaak. Veel spot is gericht op de eigen tijd, en anders op lachen *om* het ‘middeleeuwse’. Bij superioriteitshumor is de spot duidelijker op een groep of een individu gericht en is de *stance* qua politieke overtuiging ondubbelzinnig. In andere gevallen is er sprake van een

³⁸ ‘Facebook Britain Furst.’ <https://www.facebook.com/BritainFurst/photos/a.731367603605307/2066584996750221/?type=3&theater>, geraadpleegd 7 november 2018.

³⁹ Vgl. D’Arcens, ‘Introduction’ 12.

politieke ondertoon, die juist wél dubbelzinnigheid bevat, zoals bij de verschillende ‘Deus Vult’- en kruisvaardersmemes (afb. 2, 8 en 11). Deze spanning tussen ogenschijnlijk onschuldige grappen en serieuze politieke boodschappen in internetmemes is eerder gesignaleerd door Angela Nagle in haar verkenning van de *online culture wars* van rechts-radicalen groepen. Zij maakt daarin onderscheid tussen twee van dergelijke online groepen die vergelijkbare afbeeldingen maken maar deze met andere intenties delen. Enerzijds de ‘alt-light’, een succesvolle beweging die een brug weet te slaan tussen hardcore Alt-Right en breed gedeeld Trumpisme, en die er een bijna Gramsciaanse strategie op na houdt om eerder via cultuur dan via de politiek invloed uit te oefenen, aldus Nagle.⁴⁰ Anderzijds is er de Alt-Right, een conservatief conglomeraat van racistische, misogynie en fascistische bewegingen, die ondubbelzinnig gebruik maken van politieke mediëvismen in internetmemes om extremistische ideeën en dubieuze ‘duidingen’ van de actualiteit te verspreiden. Volgens Nagle is deze hele dynamiek ontstaan vanuit ideeën over ‘tegenculturele transgressie’, die zowel van extreemrechts als extreemlinks komen en waarbij de ‘transgressie’ feitelijk neerkomt op opzichtige minachting voor alles dat mainstream is.⁴¹ Het is ook in deze context dat Alt-Right-prominent Richard Spencer tegenover *Vice*-media de invloed van internetmemes als volgt kwalificeerde:

In terms of meme magic (...) I would like to call it a selffulfilling prophecy (...). We meme'd the Alt-Right into existence (...) It started as a joke, and then it became real, this is magic.⁴²

Politieke mediëvismen in kruisvaardersretoriek en ‘Deus Vult’-memes

Politieke retoriek die appelleert aan de kruistochten kent een lange voorgeschiedenis.⁴³ De aanslagen van 11 september 2001 in New York en

⁴⁰ Angela Nagle, *Kill All Normies: Online Culture Wars From 4chan and Tumblr to Trump and the Alt-Right* (Winchester and Washington 2017) 41. Mijn cursivering.

⁴¹ Nagle, *Kill All Normies*, 105.

⁴² Kesvani H., *How Memes Warped Modern Politics: Who knew silly jokes could make such an impact on the world* (06-04-2017), in: *Vice* https://www.vice.com/en_uk/article/wn993z/how-memes-warped-modern-politics.7:50 - 10:05.

Washington gaven er een nieuwe impuls aan. Kort erna gaf de Amerikaanse president George W. Bush Jr. een speech waarin hij de aankomende ‘oorlog tegen het terrorisme’ (war on terrorism) een ‘kruistocht’ noemde.⁴⁴ Er is wel gesuggereerd dat dat ‘kruistocht’ een Freudiaanse verspreking was, of dat de president bij dat woord onmogelijk kan hebben gedacht aan de echte kruistochten uit de middeleeuwen— maar eerder aan vage noties en beelden die hij zou hebben opgepikt uit Amerikaanse speelfilms en dergelijke. Dit is een typisch staaltje van banaal neo-mediëvisme, dat echter door de verspreking van Bush de kern van een nieuwe ideologie werd.⁴⁵

Overigens reageerde de leider van de terreurorganisatie die verantwoordelijk was voor de aanslag, Osama bin Laden, met een vergelijkbaar mediëvisme: ‘Those who follow Bush in his crusade against Muslims have denounced Allah (...). This is a recurring holy war (*jihad*).’⁴⁶ In de verkondiging van de gewelddadige jihad werd al-Qaida later gevolgd door Islamitische Staat (IS, ISIS, ISIL, Daesh). Nadat IS in 2014 het kalifaat had uitgeroepen, spuwde zijn propagandamachine volop pro-jihad- en anti-kruisvaardersretoriek uit, onder andere via het glossy-achtige terreurtijdschrift *Daqib*. De editie van oktober 2014 had ‘*The Failed Crusade*’ als titel en staat bol van de neomediëvismen.⁴⁷ Welke invloed daarvan precies is uitgegaan, is onmogelijk te achterhalen, maar enig verband met de reeks van gruwelijke aanslagen die in de daaropvolgende jaren uit naam van

⁴³ Christopher Tyerman, *The Debate on the Crusades* (Manchester en New York 2011) 37-94. In dit stuk worden verschillende historiografische debatten behandeld en hoe er onder invloed van verschillende historische ontwikkelingen (reformatie, verlichting, romantiek en nationalisme) werd gedacht over de kruistochten.

⁴⁴ S.J. Allen en E. Amt, *The Crusades: A Reader* (Toronto 2014) 416.

⁴⁵ Elliot defineert dit scherp en stelt ‘the banal medievalism of Bush’s lapsus come to underpin an entire ideology: not only because of its worldwide – and almost instantaneous – retransmission but because it resonated with an existing strain of neomedievalist rhetoric *already existing in the public discourse*.’ Zie :Andrew B. R. Elliot, ‘The Bush Doctrine, the Crusades and Neomedievalism’ in: Idem, *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-first Century* (Woodbridge 2017) 78-105: 80. Culturele producties zoals het boek van Sir Walter Scott *Ivanhoe* of andere films. Voor meer informatie over beeldvorming over Arabieren in films, vaak met de kruistochten als thema, zie Jack G. Shaheen, ‘Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People’, *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 588 (2003) 171-193.

⁴⁶ Allen en Amt, *The Crusades*, 417.

⁴⁷ Wikipedia, *Daqib (magazine)*. [https://en.wikipedia.org/wiki/Dabiq_\(magazine\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Dabiq_(magazine)).

IS werden gepleegd, lijkt niet te ver gezocht.⁴⁸ Een andere sinistere gebeurtenis waarin kruisvaardersretoriek een rol speelde, was de aanslag in Noorwegen door de rechts-extremist en zelfverklaarde tempelier Anders Breivik.⁴⁹ Verschillende rechts-extremistische groepen zoals de EDL hadden contact met Breivik en sympathiseerden met hem.⁵⁰ Maar als we het over kruisvaardersretoriek in internetmemes hebben, spelen ook heel andere zaken een rol, zoals de verkiezing van Donald Trump tot president van de VS in 2016.

Met deze korte schets van recente ontwikkelingen zijn zogenaamde ‘Deus Vult’-memes beter te begrijpen. De mythische leus ‘Deus vult’ komt uit het relaas dat Robert de Monnik maakte van de grote bijeenkomst te Clermont Ferrand in 1095, waarin paus Urbanus II opriep tot een oorlog ter bevrijding van het Heilige Land. De aanwezige edelen zouden hierna luidkeels ‘Deus [lo] vult!’ (‘God wil het!’) gescandeerd hebben – iets dat moderne historici hoogst onwaarschijnlijk achten.⁵¹ Echt of niet, de slogan werd recentelijk getransformeerd in een mediëvisme in het computerspel *Crusader Kings II* uit 2012.⁵² Al snel volgden internetmemes, die op allerlei sites werden geplaatst om actuele gebeurtenissen te becommentariëren. Bijvoorbeeld toen paus Franciscus in november 2014 de mensenrechtenschendingen in de Syrische burgeroorlog veroordeelde als ‘barbaars geweld’, werd dit opgepikt op verschillende internetfora, vervolgens geïnterpreteerd als een oproep tot een kruistocht, die werd beantwoord met de verspreiding van verschillende ‘Deus Vult’-memes, (bijvoorbeeld afb. 13 [aanpassing van *Crusaders Kings II* spel]).⁵³

⁴⁸ IS pleegde wereldwijd aanslagen. In dit essay is er een nadruk op de ‘Westerse wereld’. Vandaar dat er slechts aanslagen in Europa en de VS zijn behandeld.

⁴⁹ Andrew Elliott, “‘God bless the EDL, the new Templar Knights’”: The EDL, the Far Right and the Crusaders’ in: Idem, *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-first Century* (Cambridge 2017) 155-182.

⁵⁰ Elliott, “‘God bless the EDL, the new Templar Knights’”, 158.

⁵¹ Allen en Amt, *The Crusades*, 37.

⁵² Know Your Meme, *Deus Vult* <https://knowyourmeme.com/memes/deus-vult>. De beheerders van deze online database proberen de oorsprongen en ontwikkelingen van memes te beschrijven. Sommige beweringen hebben geen verwijzingen. Dit maakt de betrouwbaarheid enigszins twijfelachtig.

⁵³ <https://archive.4plebs.org/pol/thread/39420450/#39421280> Op dit fora worden er via reacties meerdere malen de leus ‘Deus Vult’ herhaald en memes met kruisvaarders erop gedeeld.

Afbeelding 13: In het oorspronkelijke spel Crusader Kings II is er een speloptie om op kruistocht te gaan. Dit moet de spelen beantwoorden door op een knop met 'Deus Vult' te klikken. De afbeelding hier rechts is een subtiele aanpassing van speltekst met behoud van esthetiek van het spelontwerp. De tegenstander in het rechterbolletje stelt een IS terrorist voor, en is samen met de IS-vlag toegevoegd. De tekst suggereert dat de huidige paus Franciscus 'all able-bodied men of Europe' heeft opgeroepen om op kruistocht te gaan naar Syrië teneinde daar de lokale christelijke bevolking tegen IS te beschermen.

Volledige tekst: 'Crusade for Syria!

His Holiness, Pope Francis, has been swayed by the cries for help from the Christian population in the Sultanate of Syria. He urges all able-bodied men of Europe to take up arm against the evil Caliph Ibrahim of The Islamic State of Iraq and the Levant in order to secure Syria from the clutches of the Mohammedan infidels.

God will grant the pilgrims remission of sins in Heaven!

Deus Vult! Bron: Know Your Meme.⁵⁴

⁵⁴ 'Know Your Meme.' <https://knowyourmeme.com/photos/1176863-deus-vult>, geraadpleegd 8 november 2018.

Een andere recente gebeurtenis waarbij veel kruisvaardermemes werden gedeeld, was de verkiezingscampagne van de Republikeinse presidentskandidaat Donald Trump in 2015-2016. De voorbeelden hieronder betreffen memes van Trumpaanhangers als kruisvaarders met een Trumpvlag en het afgehakte hoofd van een Republikeinse rivaal (afb. 14).

Afbeelding 14. Kruisvaarder in een Romantische pose. De vlag voert de campagneslogan 'Trump, Make America Great Again.' Vermoedelijk stelt het afgehakte hoofd rechtsonder Ted Cruz voor, één van Trumps tegenstanders in de strijd om het presidentschap in 2016. Bron: Me.me.⁵⁵

Een andere meme toont Trump zelf als tempelier. De begeleidende tekst is een subtiële aanpassing van Trumps campagneboodschap 'Make America Great Again' in 'America Will Be Made Safe Again', voorzien van een oproep om de meme te delen met de leus 'Deus Vult' (afb. 15).

⁵⁵ 'Me.me.' <https://me.me/i/trumb-make-america-gr-erica-great-deus-vult-make-america-402580>, geraadpleegd 8 november 2018.

Afbeelding 15: Trump romantisch afgebeeld als tempelier rijdend op een paard door een oriëntalistisch landschap, gadeslagen door het bekende meme character Pepe de kikker als paus. De tekst suggereert dat Amerika weer veilig zal worden, als deze meme maar gedeeld wordt met de tekst 'Deus Vult'. Gepost op Reddit 19-09-2016. Bron: Reddit.⁵⁶

Het is dus geen toeval dat dit soort memes tijdens de campagne doelbewust zijn ingezet om Trumps politieke boodschap te ondersteunen en daarmee de verkiezingen te beïnvloeden. Ook nadat Trump was gekozen, bleef hetzelfde type memes haast ritueel terugkeren, telkens als de president iets belangrijks deed. De krantenkop met foto bij een nieuwsbericht over de inauguratie-speech van Trump waarin hij beloofde radicaal-islamitische terreur uit te roeien, werd aangepast door Trumps hoofd van een kruisvaardershelm te voorzien en de geuzenleus 'Deus Vult' toe te voegen (afb. 16). Dat laatste is ook gebeurd met een nieuwsbericht over een in brand gestoken moskee in Texas (afb. 17).

⁵⁶ 'Reddit.' https://www.reddit.com/r/The_Donald/comments/53i3vy/make_america_safe_again_deus_vult_edition/, geraadpleegd 8 november 2018.

Donald Trump inauguration: President vows to 'eradicate radical Islamic terrorism' in first address to nation

His short address echoed much of his campaign rhetoric

Helike Garcia New York | @f4lkspose | 8 hours ago

f t e 917 shares

Click to follow The Independent US

Deus Vult

Afbeelding 16: Aanpassing van foto bij een nieuwsbericht over Trump's opmerking tijdens de inauguratie speech om radicaal Islamitisch terreur te vernietigen. Het hoofd van Trump is vervangen met een kruisvaarders helm met de tekst 'Deus Vult' eronder. Bron: Me.me.⁵⁷

⁵⁷ 'Me.me.' <https://me.me/i/donald-trump-inauguration-president-vows-to-eradicate-radical-islamic-terrorism-7687256>, geraadpleegd 10 november 2018.

Hours after Trump signs Muslim ban, Texas mosque goes up in flames

This is just tragic.

DEUS VULT INFIDEL

Afbeelding 17: Nieuwsbericht over een in brand gestoken moskee in Texas vlak na de invoering van Trump's controversiële inreisverbod. Aangepast d.m.v. bijgevoegde tekst 'Deus Vult infidel'. Bron: Me.me.⁵⁸

Kortom, deze memes zijn schoolvoorbeelden van politiek geladen neomediëvismen die rondom de slogan 'Deus Vult' specifieke (rechts)politieke steun mobiliseren en (rechts)politieke identiteit versterken. Men moet de effecten daarvan niet onderschatten. Inmiddels beperkt het geritualiseerde appelleren aan de kruistochtmythe zich allang niet meer tot de *online culture wars* in de krochten van het internet maar zijn de kruistochten en alles wat daarmee samenhangt een zichtbaar symbool geworden in de *offline culture wars* die, soms met veel geweld, op straat worden uitgevochten (afb. 18).

⁵⁸ 'Me.me.' <https://me.me/i/hours-after-trump-signs-muslim-ban-texas-mosque-goes-up-8482236>, geraadpleegd 10 november 2018.

Afbeelding 18: Onbewerkte foto van allerlei rechtsextremisten (Alt-right, Confederatie-aanhangers, neonazi's) tijdens de 'Unite the Right-rally' in Charlottesville (11-08-2017). Eén schild heeft de tekst 'Deus Vult' erop geschreven en een verwijzing naar het symbool van de Orde van het Heilige Graf van Jeruzalem. Oorspronkelijk ging de demonstratie over de verwijdering van een Robert E. Lee-beeld, maar liep volledig uit de hand, waarbij één tegendemonstrant om het leven kwam nadat een Unite-the-Right-aanhanger op een groep tegendemonstranten inreed met een auto. Dit is een onbewerkte foto. Bron: Sal Hagen.⁵⁹

Conclusies

Sinds kort vormen internetmemes een belangrijke vehikel van neomediëvismen. De (vermeende) middeleeuwen dienen dan als moreel ijkpunt bij het leveren van actueel maatschappijkritisch commentaar. De ene keer is dat komisch, de andere keer politiek geladen; nu eens wordt de continuïteit, dan weer de discontinuïteit met de middeleeuwen

⁵⁹ 'Sal Hagen.' <https://oilab.eu/deus-vult-tracing-the-many-misuses-of-a-meme/>, geraadpleegd 10 november 2018.

geaccentueerd. Epistemologische relaties worden daarbij ondergeschikt gemaakt aan andere historische verbanden (moreel, esthetisch, politiek).⁶⁰ Mediëvismen zijn anachronistisch, niet ahistorisch. Dit anachronisme kan juist dienen als vertrekpunt voor een interpretatie. De historische relaties in mediëvismen zouden niet langs dezelfde meetlat moeten worden gelegd als historische relaties in academisch historisch onderzoek, die grotendeels gericht zijn op epistemologische vraagstukken en waarheden. Mediëvisme draait om andere historische relaties zoals esthetische, morele of politieke. Daarin is historische accuratesse niet het belangrijkste. Onderzoek naar mediëvismen richt zich op post-middeleeuwse ontwikkelingen, ideeën en vraagstukken zoals die geuit worden via een verbeeld middeleeuws verleden, niet louter of primair op het middeleeuwse verleden zelf.

Dit artikel is ingegaan op het fenomeen van internetmemes, met een korte beschouwing van de oorsprong van de term ‘meme’ in Dawkins’ cultureel-darwinistische theorie. Zoals mediëvismen vormen van *verbeelde mogelijke werelden* kunnen uitdragen, kunnen internetmemes via *stance* ontwikkelingen, ideeën en actualiteiten duiden via verschillende online media.⁶¹ In dat verband is een korte toelichting gegeven op het begrip intertekstualiteit waarmee verwijzingen in internetmemes worden beschreven. Disproportionele aandacht voor archi- of grondteksten kan problematisch zijn.⁶² Internetmemes kunnen een intertekstuele verwijzing naar een intertekstuele verwijzing zijn, waarbij de nieuwe verwijzing geen verband houdt met eerdere verwijzingen naar een grondtekst. Met andere woorden: de grondtekst kan verschuiven bij elke nieuwe intertekstuele relatie. Zoals in onderzoek naar mediëvismen de vraag naar de historische accuratesse van de verbeelde middeleeuwen nou niet de interessantste is, zo zegt in de studie van intertekstuele verwijzingen de relatie met de grondtekst ook lang niet alles.

⁶⁰ Rider kwalificeert incorrect mediëvismen als ahistorisch. Hij spreekt zichzelf ook tegen door mediëvalisme een stijl te noemen en historicisme een concept. Een stijl is ook een historische relatie, niet epistemologisch zoals een concept, maar wellicht esthetisch of politiek. Zie: Jeff Rider, ‘L’utilité du Moyen Âge’, *Itinéraires* 3 (2010) 35-45.

⁶¹ Ibidem 36.

⁶² De metafoor van Ferré, *mise en abyme*, maakt dezelfde fout door de gelaagdheid van mediëvalisme voor te stellen met een nadruk op het behoud van de grondvorm. Zie: Ferré, ‘Memory’, 133-140.

Komische en politieke mediëvismen zijn onderling vergelijkbaar vanwege de reikwijdte van mogelijkheden om via ‘het middeleeuwse’ – vaak in termen van continuïteit of discontinuïteit – spanningen in eigentijdse cultuur te duiden. Daarbij kan in samenhang met intertekstuele reflecties en verschillen in opvattingen een heel arsenaal aan dubbelzinnigheden worden aangeboord om individuele of groepsopvattingen te uiten, te verspreiden of te bespotten. Het voorbeeld van de ‘Deus Vult’-memes heeft laten zien, hoe in de gelaagdheid van intertekstuele betekenissen elke directe verwijzing naar de grondtekst overbodig is geworden of door gebrek aan kennis niet meer gemaakt kan worden. Neomediëvismen, of ze nu komisch of politiek geladen zijn, bestaan uit complexe relaties met een verbeeld middeleeuws verleden dat (collectief of individueel) denken over mogelijke werelden bevat en waarbij internetmemes een communicatievorm zijn die duiding geeft aan het eigen bestaan.